

Veter sprememb

Letos mineva trideset let od padca berlinskega zidu, ki so ga začeli graditi 13. avgusta 1961. Zid je globoko vplival na življenje Berlinčanov. Mesto in mnoge družine je razdelil na dva dela, onemogočil je svobodno potovanje, Zahodni Berlin je dobesedno postal otok sredi Vzhodne Nemčije. Bolj kot vse pa je imel simbolno vrednost, saj je postal sinonim za železno zaveso, ki je ločevala komunistične države vzhodnega bloka od kapitalističnega Zahoda. Zato je njegov padec 9. novembra 1989 postal simbol za padec komunizma, čeprav so države vzhodnega bloka pri tem hodile vsaka svojo pot.

Razpoke v trdnosti komunističnih režimov so se dejansko začele kazati že pred letom 1989 in brez njih ne moremo razumeti zgodovinskega pomena takratnega dogajanja. V Sloveniji je vrelo že leto pred tem, od aretacije in sojenja proti četverici. Civilna družba je cvetela, ustanavljale so se nove stranke oziroma zveze, zaradi napetih političnih odnosov znotraj Jugoslavije in hude gospodarske krize se je v javnem mnenju krepila želja po suverenosti republike. Vse to se je izrazilo v Majniški deklaraciji, ki je nastala v opozicijskih in kulturniških krogih ter zahtevala suvereno državo slovenskega naroda. Čez dober mesec ji je sledila še Temeljna listina Slovenije, ki jo je sprejela republiška konferenca SZDL, le da je ta prihodnost Slovenije še videla v okviru Jugoslavije in samoupravljanja. Sprejem ustavnih dopolnil k slovenski ustavi septembra 1989 je bil nov korak

k pluralizaciji in demokratizaciji. Pomembna so bila predvsem dopolnila o pravici do samoodločbe in pravici, da lahko izredne razmere v Sloveniji razglasi le slovenska skupščina, ki so naletela na ostro kritiko zveznega vodstva, Zveze komunistov Jugoslavije in Jugoslovanske ljudske armade, ki je grozila celo z uvedbo izrednega stanja. Druga pomembna dopolnila so bila še o ekonomski samostojnosti Slovenije, finančnih obveznostih Slovenije v razmerju do organov federacije, o rabi in pravici do slovenskega jezika, enakopravnosti občanov, varstvu osebnih podatkov, pravici do zborovanja in združevanja ter svobodi gibanja. Proti koncu leta 1989, ko se je opozicija združila v koalicijo Demos, se je dokončno izoblikoval tudi slovenski politični prostor. S sprejetjem nove volilne zakonodaje decembra 1989 pa so bile razpisane prve večstrankarske skupščinske volitve in volitve predsednika in članov Predsedstva Socialistične republike Slovenije.

Brez raznolikih izkušenj nekdanjih držav vzhodnega bloka ne moremo razumeti celovitosti procesa razkroja komunizma, njegovih partikularnosti kot tudi globalnosti. Zato je toliko pomembnejši metodološki razmislek pri raziskovanju tega poglavja zgodovine. Ključno vprašanje pri tem je upravičenost združevanja držav vzhodnega bloka v enotno regijo. Skrbnost je pomembna tudi pri uporabi in vrednotenju spominov, ki so v desetletjih po koncu hladne vojne doživeli prebujeno zanimanje. Čeprav spomini bogatijo raziskovanje preteklosti, lahko hkrati poskrbijo tudi za redukcijo njene kompleksnosti. Spremenjene politične razmere po padcu komunizma so vplivale na drugačno vrednotenje preteklosti. Toda kmalu sta prišla še nezadovoljstvo nad gospodarskim razvojem in izguba občutka varnosti, ki sta prav tako pomembna dejavnika v konstrukciji spomina.

Prelomnic in obletnic je v zgodovini veliko, a to še zdaleč ne pomeni, da so samo te pomembne za zgodovinopisje. Tokratna številka *Dilem* ni posvečena nobeni, vključuje pa prispevke, ki odražajo vsebinski in časovni razpon revije ter odprtost za različna vprašanja s področja sodobne slovenske zgodovine. Upamo, da bodo njihovi izsledki odmevali v strokovni javnosti.

dr. Jelka Piškurić